

ALAN WATTS

ÎNȚELEPCIUNEA NESIGURANȚEI

Traducere din limba engleză:
MIHAI POPA-RADU

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

Prefață	7
Epoca anxietății	10
Durerea și timpul	27
Marele flux	37
Înțelepciunea corpului	54
Despre a fi conștient	75
Minunatul moment	89
Transformarea vieții	106
Moralitatea creativă	121
Religia revizuită	136

Pentru Dorothy

Prefață

Am fost întotdeauna fascinat de legea efortului inversat. Uneori o mai numesc și „legea pe dos”. Atunci când încerci să te menții la suprafața apei, te scufunzi: în schimb, atunci când încerci să te scufunzi, plutești, iar când îți ții respirația, ți-o pierzi – ceea ce îmi aduce aminte de o veche și uitată cugetare: „Cine va voi să-și scape sufletul, îl va pierde”.

Această carte reprezintă o explorare a acestei legi în contextul aspirației omului către siguranță psihologică și al eforturilor sale de găsire a certitudinii spirituale și intelectuale în religie și filozofie. Este scrisă având convingerea că nicio altă tema nu poate fi mai actuală într-o perioadă ca aceasta, în care viața omului pare a fi marcată de nesiguranță și incertitudine. Cartea pornește de la premisa că această nesiguranță este chiar rezultatul încercărilor de a fi în siguranță și că, în pofida aparențelor, salvarea și sănătatea mentală sunt rezultatul acceptării fără echivoc a faptului că nu există posibilitatea de a ne elibera.

Toate acestea încep să sune ca un citat din *Alice în Țara Minunilor*, această carte fiindu-i ca un fel de echivalent filozofic. Și asta pentru că cititorul se va trezi într-o lume cu susul în jos, în care ordinea firească a lucrurilor

va părea că a fost complet inversată, iar bunul simț întors pe toate părțile. Aceia dintre voi care ați citit unele dintre cărțile mele apărute anterior, cum ar fi *Behold the Spirit* și *The Supreme Identity*, veți remarca unele lucruri care par să se afle în contradicție flagrantă cu subiectele discutate în acele cărți. Acest lucru este parțial adevărat, pentru lucruri mai puțin importante, căci am descoperit că miezul, chintesența a ceea ce am vrut să transmit prin acele cărți a fost rareori înțeles, fiind obscurat de cadrul și contextul gândurilor mele. De aceea, intenționez să abordez în această carte aceleași teme dintr-o cu totul altă perspectivă și într-o manieră care să elimine posibilele confuzii datorate multitudinii de asocieri irelevante ce le-au fost asociate în timp de către diferitele tradiții.

În acele cărți am fost preocupat de reinterpretarea unor idei religioase, filozofice și metafizice cu scopul de a le prezenta la justa lor valoare. Doar că acest fapt a fost precum încercarea de a pune picioare unui șarpe – inutil și confuz, întrucât numai adevărurile dubioase trebuie să fie apărute. În schimb, această carte este scrisă în spiritul marelui înțelept chinez Lao zî, un adevărat maestru al legii efortului inversat, care afirma că cei care se justifică nu conving, că pentru a ajunge la adevăr trebuie să ne debarasăm de cunoaștere și că nimic nu este mai creativ și mai puternic decât vacuitatea – de care însă oamenii sunt îngroziți. Ei bine, scopul meu este acela de a demonstra – folosind această abordare a efortului inversat – că ne putem bucura de valoarea realităților

religioase și metafizice doar eliberându-ne de ele și eliminându-le.

Este o bucurie și o datorie pentru mine să menționez faptul că scrierea acestei cărți a fost posibilă datorită generozității fundației create de către Franklin J. Matchette din New York, un om care și-a dedicat o mare parte din viața științei și metafizicii, fiind unul dintre acei rari oameni de afaceri care nu s-au lăsat trași în cercul vicios al producerii banilor pentru a genera și mai mulți bani. Misiunea Fundației Matchette constă în sprijinirea studiului metafizicii iar implicarea în sprijinirea acestui demers „contradictoriu” reprezintă pentru mine o dovadă fără echivoc de imaginație și de viziune.

Alan W. Watts

San Francisco, mai 1951

Epoca anxietății

Dacă ar fi să ne luăm după aparențe, viața noastră reprezintă o scânteiere de lumină între două perioade de întuneric etern. Și nici măcar acest interval dintre cele două nopți nu este o zi senină, căci pe măsură ce suntem mai capabili să simțim plăcerea, devenim mai vulnerabili la durere și, fie că este evidentă sau nu, durerea este mereu prezentă. Ne-am obișnuit să dăm sens acestei existente asumându-ne credința conform căreia există ceva dincolo de aparențe – respectiv că trăim pentru un viitor care transcende această existență. Și asta întrucât ceea ce percepem ca fiind această existență nu pare a avea vreun sens. Dacă a trăi presupune să sfârșim incompleți, în durere și nimicnicie, atunci existența ar fi un demers fără sens și plin de cruzime pentru niște ființe născute cu rațiune, cu speranță și având capacitatea de a crea și de a iubi.

Omul, fiind o creatură în căutare de sensuri, își dorește ca și propria-i viață să aibă sens și îi este greu să accepte realitatea așa cum este ea fără să creadă că există ceva dincolo de ceea ce poate percepe și înțelege – adică fără să creadă în existența unei ordini și a unei vieți eterne dincolo de incertitudini și de experiențele punctuale ale vieții și morții.

Sper să îmi fie iertat faptul că vorbesc despre astfel de teme serioase pe un ton frivol, dar problema investiției cu sens a acestui haos pe care îl numim existență îmi aduce aminte de o dorință din copilărie, când vroiam să trimit cuiva prin poștă un pachet cu apă. Odată ajuns la destinatar, acesta urma să îl deschidă și toată apa se vărsa pe el, udându-l. Doar că această farsă nu poate fi făcută întrucât este practic imposibil să ambalezi în hârtie și să legi cu sfoară un litru de apă. Chiar dacă există hârtie cât de cât rezistentă la apă, rămâne provocarea de a pune apa în acea coală de hârtie, să îi dai cât de cât forma unui pachet și apoi să o legi cu sfoară fără să uzi totul în jur. Cu cât cineva studiază încercările de soluționare a problemelor din politică, economie, artă, filozofie sau religie, cu atât capătă impresia că oameni extrem de luminați încearcă imposibilul, respectiv să așeze fluiditatea vieții în pachete rezistente și ordonate. Sunt multe motive pentru care acest lucru ar trebui să fie evident pentru cineva care trăiește în vremurile noastre.

Cunoaștem atâtea lucruri despre istorie, despre toate acele încercări de a produce astfel de „pachete” doar pentru ca ele să se tot desfacă. Cunoaștem atât de multe detalii despre provocările vieții încât acestea rezistă încercărilor de a le simplifica, părându-ni-se acum mai complexe și mai fără noimă ca niciodată. În plus, știința și industria au accelerat ritmul și violența existenței, ceea ce face ca „pachetele” noastre să se desfacă din ce în ce mai repede cu fiecare zi.

Iată de unde vine sentimentul că trăim în niște timpuri marcate de o nesiguranță nemaiîntâlnită. În ultima sută de ani, nenumărate tradiții datând din vechime au cedat – tradiții legate de familie și de viața socială, de modul de guvernare, de ordinea economică și de credințele religioase. Pe măsură ce anii trec, par a fi din ce în ce mai puține puncte de care ne putem agăța și lucruri despre care să spunem cu certitudine că sunt fie adevărate, fie false, acum și pentru eternitate.

Pentru unii, aceasta este o binevenită eliberare de constrângerile dogmelor morale, sociale și spirituale. Pentru alții reprezintă o periculoasă și terifiantă abatere de la rațiune și de la normalitate, care riscă să arunce societatea umană într-un haos fără speranță de ieșire.

Pentru majoritatea, însă, sentimentul de eliberare este trecător, fiind urmat de o anxietate acută. Și asta întrucât dacă totul este relativ, dacă viața nu este altceva decât un torent fără formă și destinație în ale cărui șuvoaie nimic în afară de schimbarea în sine nu poate supraviețui, atunci totul pare a fi „fără viitor” și, implicit, fără speranță.

Oamenii par a fi fericiți doar în măsura în care au un viitor la care să aspire – fie că este vorba despre o „distracție” mâine sau despre o viață fără de sfârșit în lumea de apoi. Pentru diverse motive, din ce în ce mai puțini oameni mai cred în scenariul cu viață de după moarte. Pe de altă parte, nu ne putem bucura de „distracție” pe deplin decât dacă avem promisiunea că vom mai avea și alte ocazii. Și astfel, dacă fericirea este mereu dependentă de

ceva ce ține de viitor, este o continuă cursă după „fata morgana” pe care nu o putem atinge niciodată, până când viitorul, împreună cu noi înșine, va dispărea în negura morții.

În realitate, epoca în care trăim nu este mai nesigură decât precedentele. Sărăcia, bolile, războiul, schimbarea și moartea nu sunt lucruri noi. Chiar și în cele mai prospere perioade, „siguranța” nu a fost decât ceva temporar și aparent. Doar că ceea ce a făcut atunci posibil ca nesiguranța să fie mai suportabilă a fost credința în existența unor lucruri neschimbătoare, care nu puteau fi atinse de calamități – credința în Dumnezeu, în nemurirea sufletului uman și în existența unor legi juste care guvernează Universul.

În prezent, astfel de credințe sunt rar întâlnite chiar și în rândul clerului. Nu există vreo pătură socială și probabil că mai există foarte puțini indivizi expuși educației moderne la care să nu existe măcar o urmă de îndoială în aceste credințe. Este foarte clar că în ultimul secol autoritatea științei a înlocuit autoritatea religiei în imaginarul popular și că scepticismul, măcar în cele spirituale, este mult mai răspândit decât credința.

Decăderea credinței a apărut din cauza îndoielii autentice rezultată din analiza atentă și curajoasă a realității de către unele minți strălucite de savanți și filozofi. Mânați de un mare entuziasm și de respect pentru fapte, aceștia au încercat să vadă, să înțeleagă și să înfrunte viața așa cum este, fără a face apel la vise frumoase. Doar că, deși

prin contribuția lor au îmbunătățit semnificativ condițiile de viață, viziunea lor asupra lumii pare că i-a lăsat pe oameni fără acea speranța ultimă. Prețul plătit pentru miracolele oferite de ei a constatat în dispariția credinței în lumea de apoi, iar acest lucru ne face să ne punem vechea întrebare: „Cu ce se alege omul care câștigă întreaga lume dar își pierde sufletul?”. Logica, inteligența și rațiunea ne sunt satisfăcute, dar inima ne rămâne flamândă. Pentru că inima a învățat să simtă că trăim pentru viitor. Știința ne poate oferi, încet și nesigur, un viitor mai bun – doar pentru câțiva ani. Și apoi, viața se va sfârși pentru fiecare dintre noi. Totul se va sfârși. Oricât de mult am amâna, tot ceea ce este compus se va descompune.

În pofida unor opinii contrare, aceasta este perspectiva generală oferită de știință. În cercurile literare și religioase se afirmă chiar că acest conflict dintre știință și credință aparține domeniului trecutului. Ba mai mult, sunt unii oameni de știință idealști care afirmă că, odată cu renunțarea de către fizica modernă la materialismul atomist învechit, principalul motiv de conflict dintre știință și religie a fost înlăturat. Doar că lucrurile nu stau chiar așa. Majoritatea instituțiilor de învățământ care și-au asumat studierea implicațiilor profunde ale științei și ale metodelor științifice sunt la fel de departe ca și până acum de ceea ce se înțelege prin perspectiva religioasă.

Fizica atomică și relativitatea au eliminat, într-adevăr, materialismul învechit, oferindu-ne în schimb o viziune despre univers care este și mai puțin deschisă ideilor care

fac referire la un scop absolut al acestuia sau la existența unui plan universal. Omul de știință modern nu este atât de naiv încât să mai nege existența unui Dumnezeu pentru simplul fapt că acesta nu poate fi observat cu telescopul sau nu poate să combată existența sufletului pentru că acesta nu poate fi descoperit cu ajutorul bisturiului. El doar observă că ideea de Dumnezeu este logic inutilă. În plus, se îndoiește de faptul că aceasta are vreun sens, căci nu îl ajută cu nimic să explice ceva ce poate fi explicat și altfel, într-un mod mai simplu.

Argumentul savantului este acela că afirmația conform căreia totul se întâmplă din voința și sub controlul unui Dumnezeu nu spune de fapt nimic. A spune că totul este creat și guvernat de Dumnezeu este ca și cum ai spune „Totul este *sus*”, ceea ce nu înseamnă nimic. Această idee nu ne ajută să facem nici o predicție verificabilă și de aceea nu are nici o valoare din punct de vedere științific. Se prea poate ca oamenii de știință să aibă dreptate în această privință. Sau s-ar putea înșela. Nu ne propunem să dezbatem acest lucru aici. Vrem doar să evidențiem imensa influență pe care o are acest tip de raționament și să subliniem faptul că el dă tonul în epoca în care trăim.

Ceea ce afirmă, în esență, știința este faptul că nu știm și probabil nici nu avem cum să știm dacă există sau nu Dumnezeu. Nimic din ceea ce știm nu îi indică prezența, iar toate argumentele în favoarea existenței sale nu au logică. Pe de altă parte, nu există nimic care să de-

monstreze inexistența unui Dumnezeu, doar că responsabilitatea dovedirii existenței revine susținătorilor acestei idei. Dacă cineva crede în Dumnezeu, afirmă oamenii de știință, acesta o face doar pe considerente emoționale, fără vreo bază în realitate sau fapte. Din perspectivă practică, acesta este ateism. Teoretic, este agnosticism, întrucât esența demersului științific autentic este să nu pretinzi că știi ceea ce nu știi, iar esența metodei științifice este să nu te bazezi pe ipoteze pe care nu le poți demonstra.

Consecințele imediate ale acestei sincerități au fost destabilizante și deprimante. Se pare că omul nu poate trăi fără mituri, fără credința că activitățile zilnice plictisitoare și rutina, durerea și frica din această viață au un scop și un sens din perspectiva viitorului. De aceea, au apărut imediat mituri noi – mituri politice și economice conținând promisiuni extravagante despre viitor în chiar această viață. Aceste mituri îi dau omului un anumit sens, făcându-l parte dintr-un vast demers social, în care i se mai atenuează din senzația de alienare și singurătate. Doar că însăși violența acestor noi religii de tip politic trădează anxietatea care le caracterizează – ele fiind în esență nimic altceva decât grupuri de oameni care se îngrămădesc împreună și care strigă pentru a-și face curaj să înfrunte întunericul.

De îndată ce apare suspiciunea că o religie este de fapt un mit, puterea sa dispare. Se prea poate ca omul să aibă nevoie de mituri, doar că nu-și poate autoprescrie

unul așa cum face când ia o pastilă pentru durerea de cap. Un mit nu poate „funcționa” decât dacă are valoare de adevăr, iar omul nu se poate autoamăgi multă vreme cu bună știință și în mod deliberat.

Chiar și cei mai buni apologeți moderni ai religiei par să omită acest lucru. Cele mai vehemente argumente ale lor în favoarea unei întoarceri la ortodoxie sunt reprezentate de enumerarea avantajelor sociale și morale oferite de credința în Dumnezeu. Doar că asta nu demonstrează realitatea existenței lui Dumnezeu. Poate cel mult demonstra că a avea credință în Dumnezeu poate fi un lucru util. „Dacă Dumnezeu nu ar exista, el ar trebui inventat”. Poate. Dacă însă oamenii au și cea mai mică suspiciune cum că el nu există, inventarea sa ar fi un demers zadarnic.

Tocmai de aceea majoritatea demersurilor de întoarcere la ortodoxie promovate de anumite cercuri intelectuale sună a gol. Multe dintre ele reprezintă mai degrabă o credință în credință decât o credință în Dumnezeu. Contrastul dintre credinciosul modern, nesigur, educat și nevrotic și credinciosul de modă veche, liniștit în interior, demn și calm, ne face să îl invidiem pe cel din urmă. Doar că este o aplicare greșită a psihologiei să folosim existența sau absența nevrozei ca etalon pentru adevăr și să afirmăm că dacă filozofia de viață a unui om îl face mai nevrotic atunci aceasta este greșită. „Majoritatea ateilor și a agnosticilor sunt nevrotici, în timp ce majoritatea catolicilor simpli sunt fericiți și împăcați cu sine. De aceea, viziuni

nea unora este greșită, în timp ce a celorlalți este corectă”.

Chiar dacă observația este corectă, raționamentul care se bazează pe ea este absurd. E ca și cum am spune: „Zici că e un incendiu la subsol. Ești supărat pentru acest lucru. Faptul că ești supărat este o dovadă clară a faptului că nu este un incendiu la subsol”. Agnosticul, scepticul, este nevrotic dar asta nu implică falsitatea viziunii sale; implică descoperirea unor fapte la care acesta nu știe cum să se adapteze. Intelectualul care încearcă să scape de nevroze eludând faptele funcționează pe principiul „dacă ignoranța aduce fericire, este o prostie să fii înțelept”.

Atunci când credința în ceva etern devine imposibilă și când rămâne doar palida consolare a credinței în credință, oamenii își caută fericirea în bucuriile efemere. Oricât de mult ar încerca să-și îngroape asta în adâncul propriilor minți, ei sunt pe deplin conștienți că aceste bucurii sunt scurte și incerte. Iar faptul acesta are două consecințe. Pe de-o parte, există anxietatea dată de teama de a nu rata ceva, mintea sărind astfel nervoasă și lacomă de la o plăcere la alta fără a-și găsi satisfacție sau odihnă în vreuna dintre ele. Pe de altă parte, avem frustrarea dată de necesitatea de a căuta mereu ceva mai bun într-un viitor la care nu ajungem niciodată, iar traiul într-o lume în care totul urmează să se dezintegreze le inspiră oamenilor o atitudine de tipul „ce rost mai are să ne agităm?”

În consecință, lumea noastră este caracterizată de frustrare, anxietate, agitație și dependență de „droguri”.